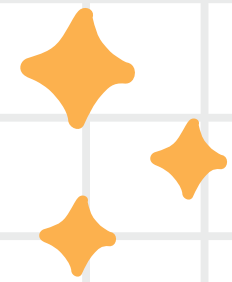
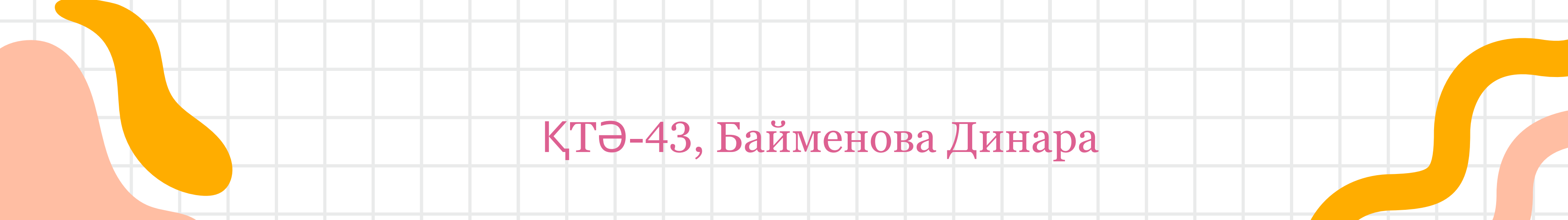
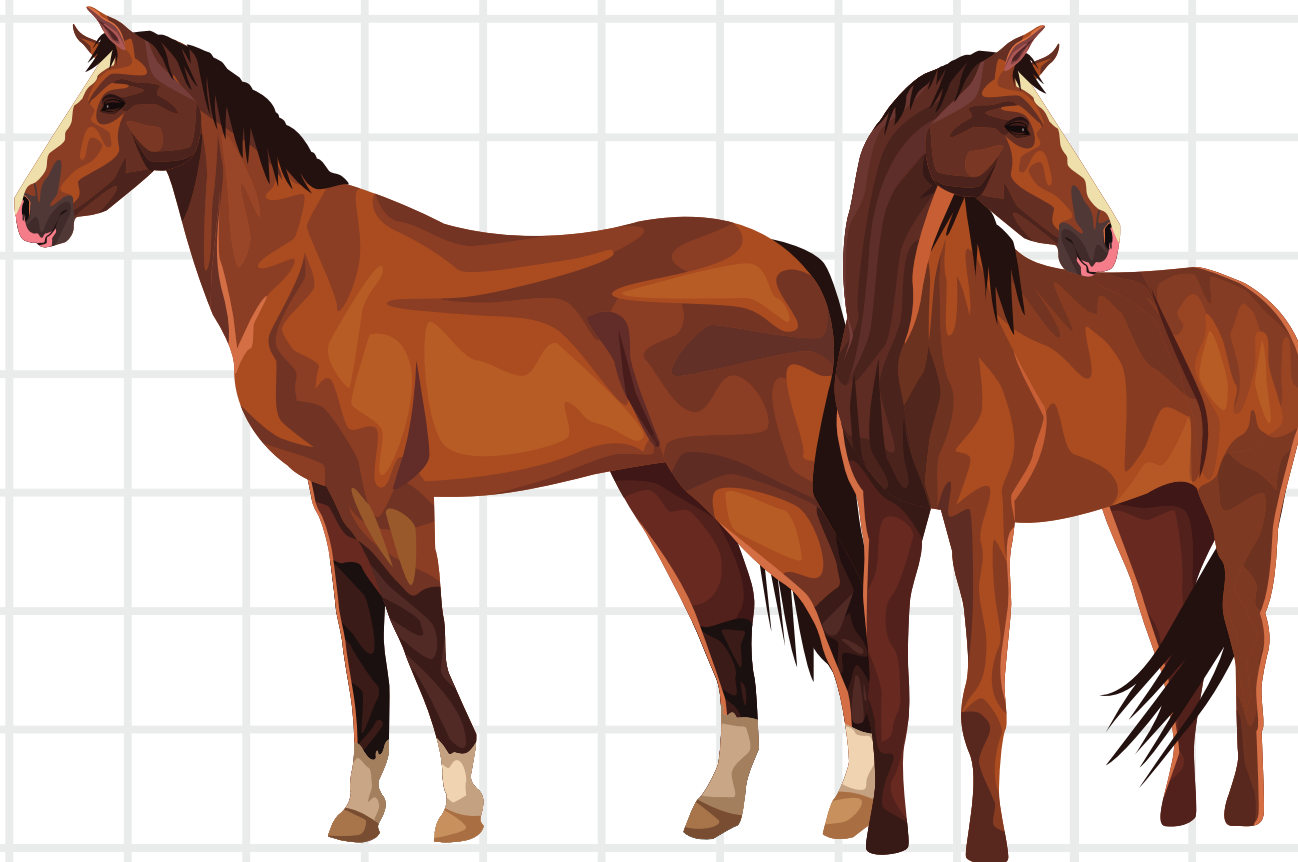

Көптік жалғау

ҚТӘ-43, Байменова Динара

Көптік жалғау

Көптік жалғау — жалғанған сезіне көптік мағына беретін қосымша.

Көптік жалғауының дыбыс үндестігіне қарай алты варианты қолданылады: -лар, -лер, -дар, -дер, -тар, -тер(қала-лар, мекеме-лер, ғалым-дар, езен-дер, ат-тар, шөп-тер).

Жалғау һәм жалғаулықтар.

Жалғау екі түрлі:

1) Септік жалғау;

2) Көптік жалғау.

Көптік жалғаулар нәрсенің жеке емес, көп күйдегі есімін көрсетеді.

Көптік жалғауының пайда болу тарихы

Ғалымдар Ол -лар фузиялық құбылыстың нәтижесі деп есептейді, оның алғашқы бөлігі (л) қазіргі тұнғыс тіліндегі көптік мән туғызатын қосымша, бұл қосымша түркі тілдеріндегі -лар-мен бірге -лан және ла қосымшаларының құрамында сақталған деп есептейді.

Г. Рамстедт бұл аффикстің арғы төркіні монғол тіліндегі нар деп есептейді.

М.Томанов. Тіл тарихы туралы зерттеулер. А.,2002.

Көптік жалғауының түрлері

-Т косымшасы орхон-енисей жазбаларында атақ-дәрежені, шенді білдіретін таркан-таркат, шад-апыт-уәзір-аталар, тігін-тігіт сияқты аздаған сөздерде кездеседі. Зерттеушілердің пікірінше бұл қосымша моңғол тілінен ауысқан деп есептейді

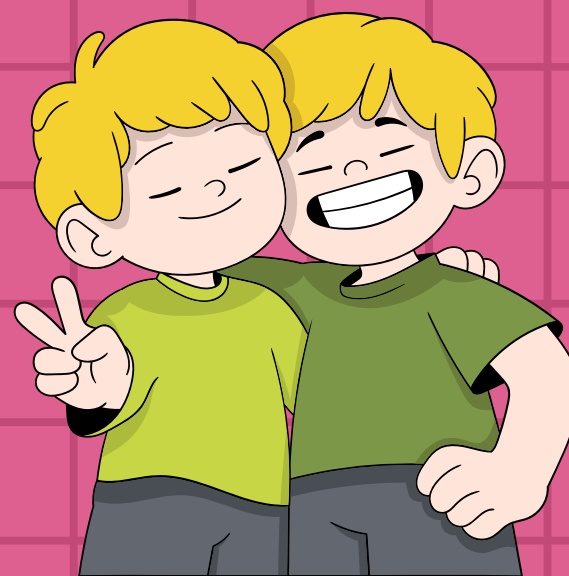
қазіргі қазақ тіліндегі сәлем-сауқат дегендегі -т да осы жалғау. Өйткені қазақ тілінде оның сауға дейтін -т-сыз айтылатын варианты бар.

Көптік жалғауының түрлері

С. Е. Малов “біз” есімдігінің құрамындағы “**з**” көне түркі тілінде көптік мән туғызған қосымшаның бірі деп есептейді.

М. Қашғаридың еңбегінде: «Сіз үлкен кісілерді құрметтеу мәнінде сен мағынасында айтылады. Асылында мұның беретін мағынасы сіздер ».

100

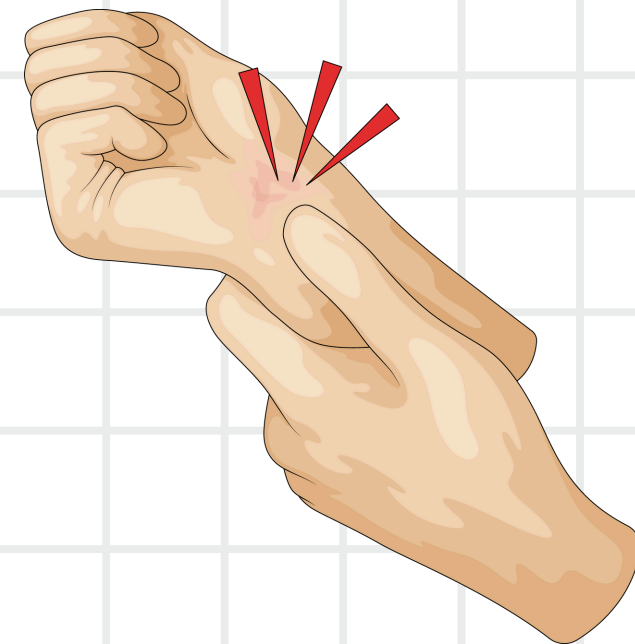
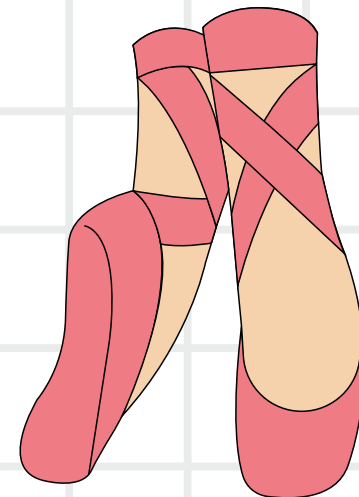
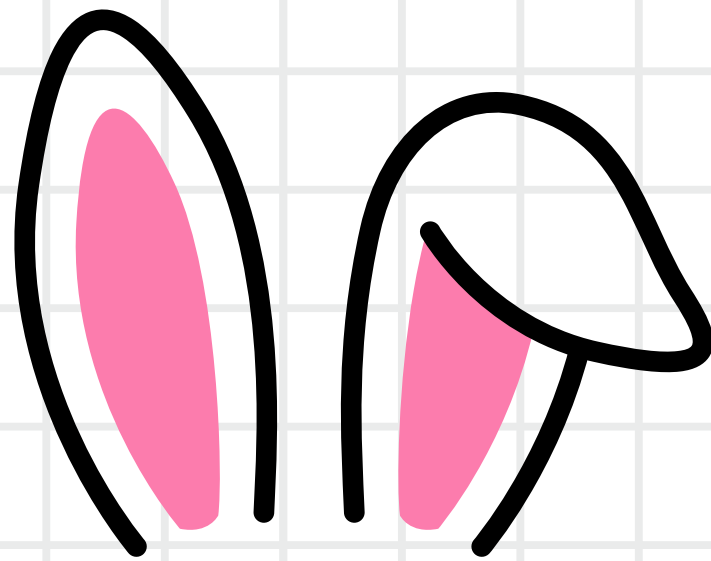
30

Ә. Қайдар., М.Ораз. Түркітануға кіріспе. А.,2004.

Көптік жалғауының түрлері

көптік жалғаудың етістік формаларында
колданылатын тағы бір түрі **-қ, -к** шығады.
Мысалы, қазақ тіліндегі құлақ, аяқ, жақ,
білек т. б.

Көптік жалғау түркі тілдерінде

1. Барлық түркі тілдерінде –lar / –ler формасы бар — бұл ортақ түркі мұра.
2. Кейбір тілдерде (қазақ, қырғыз) үндестік заңы бойынша түрленеді: –дар, –дер, –тар, –тер.
3. Өзбек тілінде үндестік заңы жойылған, сондықтан тек –lar қолданылады.
4. Түрікмен, әзірбайжан, түрік тілдерінде үндестік сақталған (–lar / –ler).

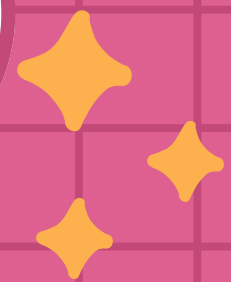

БІЗ - БІЗДЕР

жалғанады

жалғанбайды

БІЗ - БІЗДЕР

жалғанады

жалғанбайды

СӨЗ - СӨЗДЕР

жалғанады

жалғанбайды

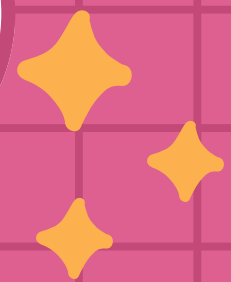

КӨЗ-КӨЗДЕР

жалғанады

жалғанбайды

КӨЗ-КӨЗДЕР

жалғанады

жалғанбайды

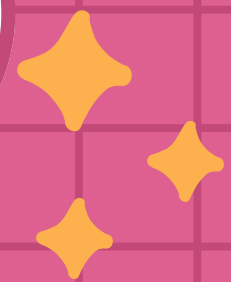

55% ҰПАЙЛАР

жалғанады

жалғанбайды

55% ҰПАЙЛАР

жалғанады

жалғанбайды

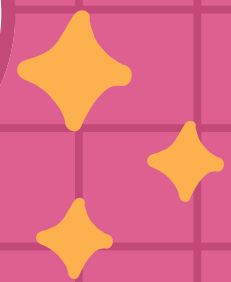

ҚАНШАМА ЖЫЛДАР БОЙЫ

жалғанады

жалғанбайды

ҚАНШАМА ЖЫЛДАР БОЙЫ

жалғанады

жалғанбайды

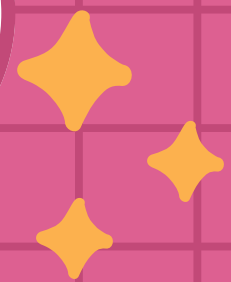

САНДАР КӨРСЕТКІШІ

жалғанады

жалғанбайды

САНДАР КӨРСЕТКІШІ

жалғанады

жалғанбайды

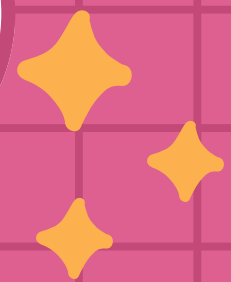

**БАРШАЛАРЫҢЫЗҒА
ҚАЙЫРЛЫ ТАҢ!**

жалғанады

жалғанбайды

БАРШАЛАРЫҢЫЗҒА
ҚАЙЫРЛЫ ТАҢ!

жалғанады

жалғанбайды

